

- rozvytku" [The Concept of a Circular Economy in the Context of Sustainable Development]. *Ekonomika APK*, no. 4 (2021): 88-92.
DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104088>
- Khan, A. M., and Osinska, M. "Energy Consumption under Circular Economy Conditions in the EU Countries". *Energies*, art. 7839, vol. 15, no. 21 (2022).
DOI: <https://doi.org/10.3390/en15217839>
- Kirilyuk, M. et al. "The European recycling landscape - the quiet before the storm?" *Mckinsey*. August 13, 2020. <https://www.mckinsey.com/industries/chemicals/our-insights/the-european-recycling-landscape-the-quiet-before-the-storm>
- Korhonen, J., Honkasalo, A., and Seppala, J. "Circular Economy: The Concept and Its Limitations". *Ecological Economics*, vol. 143 (2018): 37-46.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.06.041>
- Lang, A. "Energy Crisis Will Have "Disastrous" Impact on European Recycling Ambitions". *Resource*. September 22, 2022. <https://resource.co/article/energy-crisis-will-have-disastrous-impact-european-recycling-ambitions>
- Ma, X. et al. "Assessment of the Impact of Scientific and Technical Activities on the Economic Growth of World Countries". *Sustainability*, art. 14350, vol. 14, no. 21 (2022).
DOI: <https://doi.org/10.3390/su142114350>
- Nesterova, K. S., Kurovska, I. A., and Hryshova, R. V. "Problemy i instrumenty derzhavnoi orhanizatsiino-ekonomichnoi pidtrymky rozvytku tsyrkuliarnoi ekonomiky" [Problems and Instruments of State Organizational and Economic Support of the Circular Economy Development]. *Ekonomika APK*, no. 5 (2021): 57-63.
DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105057>
- "Ryzyky ESG v bankakh" [ESG Risks in Banks]. <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2022/06/esg-risks-in-banks.html>
- Reike, D., Vermeulen, V. J. W., and Witjes, S. "The circular economy: New or Refurbished as CE 3.0? – Exploring Controversies in the Conceptualization of the Circular Economy through a Focus on History and Resource Value Retention Options". *Resources, Conservation and Recycling*, vol. 135 (2018): 246-264.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.08.027>
- "Svit vkhodyt u novu eru ryzykiv: ohliad doslidzhennia SIPRI" [The World Enters a New Era of Risk: An Overview of SIPRI Research]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. June 01, 2022. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/svit-vkhodyt-u-novu-eru-ryzykiv-ohlyad-doslidzhennya-sipri>
- Shkurenko, O. V. "Tsyrukuliarna ekonomika yak peredumova formuvannia innovatsiinykh platform staloho rozvytku subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti" [Circular Economy as a Prerequisite for the Formation of Innovative Platforms in the Sustainable Development of Entrepreneurs]. *Biznes Inform*, no. 4 (2021): 323-330.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-323-330>
- "World coal market report. Demand". *IEA*. <https://www.iea.org/reports/coal-market-update-july-2022/demand>
- Zvorych, I. Ya. "Determinanty formuvannia hlobalnoi inkluzyvnoi tsyrkuliarnoi ekonomiky" [Determinants of the Formation of a Global Inclusive Circular Economy]. *Biznes Inform*, no. 1 (2021): 40-48.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-40-48>

УДК 330.504.03

JEL: D29; Q56; Q57

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-53-59>

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

©2023 РУДЕНКО І. В.

УДК 330.504.03

JEL: D29; Q56; Q57

Руденко І. В. Економічні інструменти подолання екологічних проблем в Україні

Метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення економічного інструментарію подолання екологічних проблем в Україні. Наголошено на значному погіршенні стану навколишнього середовища в умовах нестабільної економічної ситуації. Акцентовано увагу на загостренні еколого-економічних проблем у країні під час війни та необхідності їх подолання. Досліджено динаміку змін стану навколишнього середовища, зокрема обсягів утворення й утилізації відходів в Україні протягом 2016–2020 рр. Зроблено висновок про нестійку тенденцію зміни обсягів утворення відходів, що дозволило констатувати непослідовну та несистематичну екологічну політику держави останнім часом. Як позитивний момент зауважено тенденцію до зменшення відходів I–III класів небезпеки. Визначено тенденцію до зменшення обсягів утилізованих та спалених відходів і збільшення обсягу видалених відходів у спеціально відведених місця та об'єкти, що також може бути причиною загострення екологічних проблем у країні. Проведено аналіз динаміки капітальних інвестицій і поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів. Зроблено висновок, що на державному рівні в Україні проблему екологізації виробництва поки що не вирішено. Наголошено, що екологічнобезпечні та ресурсозберезливі технології, а також переробка й очищення відходів вимагають додаткових фінансових вкладень. Акцентовано увагу на тому, що економічні інструменти регулювання поведінки економіко-екологічних систем на сьогоднішній день потребують додаткового обґрунтування. Розглянуто можливості більш ефективного використання методів оподаткування, митної політики, кредитування, субсидування, надання дотацій і пільг, накладення штрафів тощо. Доведено необхідність упровадження екологічного менеджменту як важливого напрямку подолання екологічних проблем у країні. З метою забезпечення ефективності дії розглянутих економічних інструментів обґрунтовано потрібність відповідної керуючої системи з контролем результативності та дотримання нормативів.

Ключові слова: екологічні проблеми, аналіз, динаміка, тенденція, економічні інструменти.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 11.

Руденко Інна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, викладач Циклової комісії економіки, управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету (вул. Клочківська, 202, Харків, 61045, Україна)

E-mail: innazin1791@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5940-2344>

Rudenko I. V. The Economic Instruments for Overcoming Ecological Problems in Ukraine

The purpose of the article is to develop proposals for improving the economic instruments for overcoming ecological problems in Ukraine. A significant deterioration in the state of the environment in an unstable economic situation is emphasized. The significant aggravation of ecological and economic problems in the country during the wartime and the need to overcome them are underlined. The dynamics of changes in the state of the environment, in particular the volume of waste generation and disposal in Ukraine during 2016-2020, is examined. It is concluded that there is an unstable trend of changes in the volume of waste generated, which allowed to state the inconsistent and unsystematic ecological policy of the government recently. As a positive point, the tendency to reduction of the waste of I-III hazard classes is specified. The tendency to decrease the volume of recycled and burned waste and increase the amount of waste in specially designated places and facilities is determined, which can also be the cause of aggravation of ecological problems in the country. An analysis of the dynamics of capital investments and current costs for the protection and rational use of natural resources is carried out. It is concluded that at the state level in Ukraine the problem of greening production has not yet been resolved. It is emphasized that ecologically safe and resource-saving technologies, as well as waste processing and purification require additional financial investments. It is underlined that economic instruments for regulating the behavior of economic and ecological systems today require additional substantiation. The possibilities of more efficient use of methods of taxation, customs policy, lending, provision of subsidies and benefits, imposition of fines, etc. are considered. The need to introduce ecological management as an important direction to overcome ecological problems in the country is proved. In order to ensure the efficiency of the considered economic instruments, the need for an appropriate control system with performance control and compliance with standards is substantiated.

Keywords: ecological problems, analysis, dynamics, tendency, economic instruments.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 11.

Rudenko Inna V. – PhD (Economics), Associate Professor, Lecturer of the Cyclic Commission of Economics, Management and Administration, Kharkiv Trade and Economic College of Kyiv National University of Trade and Economics (202 Klochkivska Str., Kharkiv, 61045, Ukraine)

E-mail: innazin1791@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5940-2344>

В умовах нестабільного сучасного стану економіки в Україні відбувається загострення еколого-економічних проблем. Певною мірою це зумовлено функціонуванням значної кількості енергоресурсоемних виробництв, які є найбільшими забруднювачами довкілля. Крім того, має місце недостатній рівень технологічного оновлення виробництва, низький ступінь переробки промислових і побутових відходів, а також економії первинної сировини.

Особливо слід наголосити на значному погіршенні проблем навколишнього середовища під час війни. «Згідно з інформацією від Міністерства охорони довкілля, 20% усіх природоохоронних територій України уражено війною, майже мільйон гектарів заповідних площ потерпають від війни, 812 заповідних територій у небезпеці... Йдеться і про хімічне забруднення ґрунтів та вод, руйнування екосистем і зменшення біорізноманіття» [1].

Внаслідок ударів по складах паливно-мастильних матеріалів згорає багато нафтопродуктів, що забруднює повітряний простір України небезпечними речовинами.

Ще одна суттєва проблема – це заміновані території, які потребують розмінування. «У Мінекології зазначають, що розриви мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем» [2].

Тож виникає об'єктивна необхідність звернути увагу на екологічні проблеми в країні та можливі напрями їх подолання. Це формуватиме позитивний імідж держави та створюватиме сприятливе соціо-еколого-економічне середовище для майбутніх поколінь.

Екологічну проблематику в певний час розглядали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Возний О. І.,

Шуляк Б. В., Костирко Л. А., Костирко Р. О., Середа О. О., Чернодубова, Е. В. Пітель Н. Я., Новак І. М., Дейч М. Є., Пиріков О. В., Мельникова М. В., Градобоева Є. С., Сагірова А. С. та ін. [1–3; 5–8; 10; 11]. Незважаючи на значний обсяг напрацювань у цій сфері, окремі аспекти визначення та ролі екологічної складової для сталого розвитку суспільства залишаються актуальними та потребують подальшого вивчення.

Додаткового обґрунтування вимагають економічні шляхи подолання екологічних проблем з урахуванням ринково-економічної ситуації, що склалася в Україні в умовах війни. Тому, віддаючи належне науковим напрацюванням учених, вважаємо за необхідне розглянути економічні інструменти подолання екологічних проблем в Україні.

Актуальність і практична значущість питань екологічної проблематики та інструментів забезпечення екологічності підприємницької діяльності в Україні обумовили вибір та цільову спрямованість дослідження.

Метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення економічного інструментарію подолання екологічних проблем в Україні.

Відповідно до мети завданнями наукового дослідження є такі:

- ✦ дослідити динаміку обсягів утворення й утилізації відходів в Україні протягом 2016–2020 рр.;
- ✦ виявити тенденції зміни обсягу капітальних інвестицій і поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за 2016–2020 рр.;
- ✦ розглянути економічні інструменти та запропонувати напрями подолання екологічних проблем в Україні.

У зв'язку із загостренням глобальних економічних, екологічних і соціальних проблем останнім часом увесь цивілізований світ знаходиться в активному пошуку шляхів їх вирішення. Так, у вересні 2015 р. у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, на якому були сформульовані його цілі та завдання.

Україна підтримала досягнення Цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки власної економіки, починаючи з 2019 р., що затверджено на державному рівні. Вони мають комплексний характер і забезпечують гармонійне поєднання розв'язання соціально-економічних проблем зі збереженням довкілля.

Для того, щоб впроваджувати цю стратегію, потрібні додаткові інвестиції, що вимагає урахування економіко-екологічних імператив сталого розвитку. Це, своєю чергою, передбачає «застосування ефективних фінансово-економічних важелів регулювання інноваційного еколого-технологічного переозброєння виробництва, природокористування та охорони довкілля через включення екологічних факторів, умов і ризиків до системи управління інвестиційною привабливістю промислових підприємств» [3, с. 89].

Слід зазначити, що держава на своєму рівні має сприяти розвитку екологічно орієнтованої діяльності підприємницьких структур, що забезпечуватиме мінімізацію економічних втрат від складної екологічної ситуації. Останнім часом в Україні проводилася певна робота з посилення державного регулювання екологічного становища. Для того, щоб зрозуміти ступінь ефективності діючої екологічної політики держави в цілому, варто дослідити динаміку змін стану навколишнього середовища.

Проаналізуємо динаміку обсягів утворення та утилізації відходів в Україні протягом останніх років (табл. 1).

Проведені розрахунки свідчать про нестійку тенденцію зміни обсягів утворених відходів. Так, у 2017 р. обсяг відходів збільшився на 23,7%. Проте в наступному році спостерігалось зменшення цього показника на 3,7%. У 2019 р. обсяг відходів зріс більше,

ніж на чверть, а у 2020 р. зростання становило усього 4,7%. Такі коливання свідчать про непослідовну та несистематичну екологічну політику держави. Проте позитивним моментом можна вважати тенденцію до зменшення відходів I–III класів небезпеки.

Також слід зазначити, що останнім часом спостерігалася тенденція до зменшення обсягів утилізованих і спалених відходів і збільшення обсягу видалених відходів у спеціально відведені місця та об'єкти. Це також може бути причиною загострення екологічних проблем у країні.

Варто зауважити, що проблема екологізації виробництва в Україні поки що масштабно не вирішується. Про це свідчить аналіз динаміки капітальних інвестицій і поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за 2016–2020 рр. (табл. 2, рис. 1).

Дослідження показало, що впродовж 2016–2020 рр. в Україні загалом спостерігається позитивна траєкторія обсягів фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища: загальні витрати на екологічні цілі зросли із 32488,7 млн грн у 2016 р. до 41332,3 млн грн у 2020 р., тобто майже на третину (27,2%). При цьому поточні витрати збільшились із 19098,2 до 28092,6 млн грн, тобто в 1,5 разу. Щодо капітальних інвестицій в охорону навколишнього природного середовища в Україні, то вони навпаки скоротилися на 1,1%. Зменшилася також їхня питома вага в загальній сумі витрат на охорону навколишнього середовища – із 41,2% до 32,0%, тобто на 9,2%. Тобто основну частку витрат складали власні кошти суб'єктів господарювання. Їх питома вага до 2020 р. зросла до 68%.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що питання екологізації в Україні головним чином вирішуються власними ресурсами підприємницьких структур, які спрямовуються не на капітальні інвестиції, а на поточні витрати для підтримання роботи наявного природоохоронного обладнання. Інтегровані екологічнобезпечні та ресурсозберезувальні тех-

Таблиця 1

Динаміка обсягів утворення та утилізації відходів в Україні за 2016–2020 рр.

Показник	Темпи зміни, %			
	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
1. Обсяг утворених відходів, усього, у т. ч.:	123,7	96,3	125,3	104,7
1.1. Відходи I–III класів небезпеки.	97,5	103,7	88,1	96,2
2. Загальний обсяг утилізованих, спалених і видалених відходів, у т. ч.:	111,4	101,2	126,9	108,5
2.1. Обсяг утилізованих відходів.	118,2	103,6	104,2	93,1
2.2. Обсяг спалених відходів.	96,2	96,6	103,0	95,2
2.3. Обсяг видалених відходів у спеціально відведені місця та об'єкти	107,9	99,8	141,0	115,5

Джерело: систематизовано за даними Державної служби статистики України [4].

Склад і структура витрат на охорону навколишнього середовища в Україні за 2016–2020 рр.

Витрати	Рік				
	2016	2017	2018	2019	2020
1. Капітальні інвестиції на охорону навколишнього середовища: – обсяг, млн грн; – питома вага, %	13390,5 41,2	11025,5 35,0	10074,3 29,3	16255,7 37,2	13239,7 32,0
2. Поточні витрати на охорону навколишнього середовища: – обсяг, млн грн; – питома вага, %	19098,2 58,8	20466,4 65,0	24318,0 70,7	27480,2 62,8	28092,6 68,0
Разом	32488,7	31491,9	34392,3	43735,9	41332,3

Джерело: систематизовано за даними Державної служби статистики України [4].

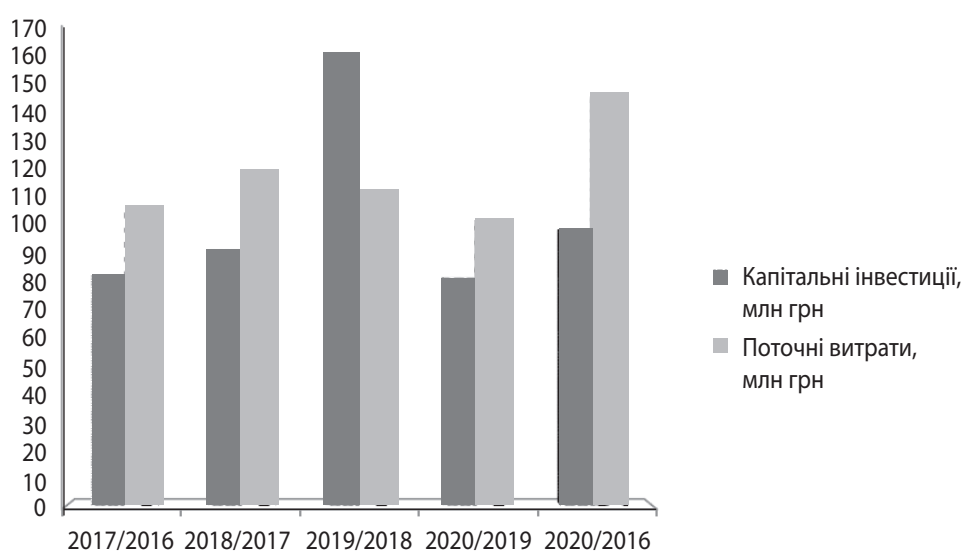

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій і поточних витрат на охорону навколишнього середовища в Україні за 2016–2020 рр., млн грн

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [4].

нології, очищення та переробка відходів поки що залишаються без достатньої уваги.

Однією із основних причин екологічних проблем України в Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року визнано «неефективну систему державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища» [5, с. 62].

Тому на сьогоднішній день важливо гармонізувати відносини між державними установами, підприємницькими структурами та навколишнім природним середовищем. Адже «суттєве покращення його стану може бути досягнуто лише через комплексну

співпрацю між державою й суб'єктами підприємництва за дієвої підтримки суспільства» [6].

До основних напрямів усунення екологічних загроз із метою забезпечення сталого розвитку в Україні можна віднести:

- ✦ пошук альтернативних джерел енергоресурсів;
- ✦ застосування ресурсозберезувальних, екологічно чистих технологій;
- ✦ стимулювання з боку держави розвитку екологічного підприємництва;
- ✦ забезпечення економічної відповідальності за нанесення шкоди екосистемі;
- ✦ створення комплексної системи екологічного виховання населення тощо.

Проте на сьогоднішній день в Україні спостерігається слабка реалізація мотиваційної функції економічних інструментів до впровадження екологізації

виробництва. Обсяги надходжень від екологічних платежів не забезпечують покриття витрат на природоохоронні заходи. Недостатня і можливість практичного застосування економічних механізмів через незадовільний стан технічної бази тощо. Тому задля подолання екологічних проблем в Україні слід звернути увагу на більш ефективне використання економічних інструментів, які б мотивували чи примушували підприємців планувати та фінансувати природоохоронні заходи.

Відомо три взаємопов'язані та взаємообумовлені групи економічних інструментів:

- ✦ ціна ресурсів, які мають сплачувати економічні суб'єкти за право користування певним товаром або володіння ним;
- ✦ економічні вигоди (додатковий дохід чи прибуток) або отримання певних переваг, які можуть бути втілені в додатковий дохід (прибуток);
- ✦ перерозподільні платежі, тобто вилучення частини доходів в одних економічних суб'єктів з метою передачі іншим.

Це можуть бути відповідні методи оподаткування, митної політики, кредитування, субсидування, надання дотацій і пільг, накладення штрафів тощо. Розглянемо основні інструменти, які можуть дозволити досягти ефективних результатів від еко-політики.

Основним економічним інструментом регулювання поведінки економіко-екологічних систем є *екологічний податок*, який має виконувати стимулювальну роль у забезпеченні динамічної рівноваги. Система екологічного оподаткування повинна бути гнучкою. В її основі мають бути диференційовані тарифи, а ставки податків розраховуватися на підставі розміру можливого збитку, заподіяного навколишньому середовищу. «У деяких випадках найбільш вдалою податковою екологічною структурою може бути система платежів, які покривають широку різноманітність рішень чи заходів. Для цього необхідно створити тісний зв'язок між екологічним податком та тими рішеннями, що мають значний вплив на досягнення певної екологічної мети» [7].

Наступним економічним інструментом ефективного подолання екологічних проблем в Україні можуть бути митні платежі, які є найбільш поширеною формою інструментарію завдяки встановленню зв'язку економічних показників підприємства з розмірами впливу його господарської діяльності на середовище. Зокрема, це застосування підвищених митних тарифів для екологічно несприятливих товарів (плата за забруднення навколишнього середовища, за викиди (скиди), за вирубування лісу тощо). Може застосовуватися також звільнення від ввізного мита продукції екологічного призначення (наприклад, екологічного устаткування).

«Стимулюючо-компенсаційними інструментами є податкові пільги, пільгове кредитування, фінан-

сування екологічних проектів і програм тощо» [8, с. 161]. Основними видами податкових пільг можуть бути, зокрема, податкові пільги з ПДВ і податку на прибуток (для підприємств, що виробляють продукцію екологічного призначення, екологічно чисту продукцію та інше).

Вважаємо, що з метою покращення екологічності в Україні слід звернути увагу на такий економічний інструмент, як застосування екологічного податку на ресурси у формі акцизів, які відіграють важливу роль завдяки можливості впливати на ціни мінеральної сировини та енергоносіїв. «Акцизи знімаються з товаровиробників, і витрати на стягнення податку є мінімальними. Вони не вимагають моніторингу рівнів забруднення та забезпечують цінове стимулювання для бережливого ставлення до природних ресурсів» [7].

Ще одним дієвим інструментом екологізації виробництва в Україні, безумовно, є *штрафні санкції* за порушення екологічного законодавства. Саме матеріальна відповідальність за екологічні правопорушення може бути фактором подолання екологічних проблем. Із матеріальною складовою пов'язані й такі інструменти як: *субсидії, дотації, гранти та кредити, винагороди* тощо.

Проте щоби будь-який економічний інструмент працював, «потрібна наявність відповідної керуючої системи з жорстким контролем результативності та дотримання нормативів, що включає збір платежів і запобігання незаконній діяльності» [7]. У зв'язку з цим важливим напрямом подолання екологічних проблем вважаємо впровадження *екологічного менеджменту*.

Відомо, що система екологічного менеджменту передбачає «частину загальної системи управління, що включає організаційну структуру, діяльність із планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методика, процеси і ресурси для розробки, здійснення й аналізу екологічної політики» [9]. Його впровадження базується на добровільному скороченні негативного впливу підприємницької діяльності на довкілля за рахунок мінімізації екологічних ризиків і розвитку екологічно безпечного виробництва [10, с. 87]. У науковій літературі екологічний менеджмент розглядають як управління виробництвом, що забезпечує досягнення оптимального співвідношення між економічними й екологічними показниками [11, с. 126–127].

Таким чином, використання наведених економічних інструментів сприятиме впровадженню в економіку України більш ефективних та екологічних технологій, що, своєю чергою, позитивно впливатиме на підвищення інноваційної привабливості та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що в умовах нестабільного економічного середовища України загострюються екологічні проблеми, які значно посилюються під час війни. У зв'язку з цим було досліджено динаміку обсягів утворення й утилізації відходів в Україні протягом 2016–2020 рр. Виявлено нестійку тенденцію зміни обсягів утворених відходів, на основі чого зроблено висновок про непослідовну та несистематичну екологічну політику держави останнім часом. Проте як позитивний момент було зазначено тенденцію до зменшення відходів I–III класів небезпеки.

Проведений аналіз динаміки капітальних інвестицій і поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів протягом останніх років показав, що проблема екологізації виробництва на державному рівні в Україні поки що не вирішена. Про це свідчить зменшення капітальних інвестицій і збільшення поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища в Україні впродовж 2016–2020 рр., тобто кошти спрямовуються насамперед на підтримку роботи наявного природоохоронного обладнання. Очищення та переробка відходів, а також екологічно безпечні та ресурсозберігавальні технології достатньо не фінансуються та не впроваджуються.

Вивчення літературних джерел за темою дослідження показало, що в умовах сьогодення додаткового обґрунтування потребують економічні інструменти регулювання поведінки економіко-екологічних систем. Під час дослідження було розглянуто можливості більш ефективного використання методів оподаткування, митної політики, кредитування, субсидування, надання дотацій і пільг, накладення штрафів тощо. Наведені рекомендації дадуть можливість поліпшити стан навколишнього природного середовища в Україні та навколо неї, що, своєю чергою, підвищуватиме інноваційну привабливість і конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Возний О. День охорони довкілля в умовах війни. Українська правда. 05.06.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/5/7350341/>
2. Від війни в Україні постраждало 20% заповідників та 3 млн га лісів. Слово і діло. 06.11.2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/06/novyna/suspilstvo/vijny-ukrayini-postrazhdaly-20-zapovidnykiv-ta-3-mln-ha-lisiv>
3. Костирко Л. А., Костирко Р. О., Серета О. О., Чорнодубова Е. В. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах економіко-екологічних імператив. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. Vol. 4. Iss. 39. P. 87–98. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v4i39.241295>
4. Державна служба статистики України. Навколишнє середовище. URL: <http://surl.li/ejjbd>

5. Мельникова М. В., Градобоева Є. С. Економічні методи та правові інструменти управління екологічною безпекою міста. *Економіка та право*. 2020. № 4. С. 59–68. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.04.059>
6. Пітель Н. Я., Новак І. М. Сучасна парадигма управління екологічною діяльністю в аграрній сфері. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-38>
7. Пиріков О. В. Формування та обґрунтування інструментарію еколого-економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: <http://surl.li/elhjf>
8. Шуляк Б. В. Розвиток екологічно орієнтованого підприємства на сільських територіях : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Житомир, 2018. 219 с.
9. Екологічний менеджмент. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Екологічний_менеджмент
10. Дейч М. Є. Екологічний менеджмент: участь громадськості. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1. С. 87–90. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).87-90](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).87-90)
11. Сагірова А. С. Вплив системи екологічного менеджменту на підвищення конкурентоспроможності українських підприємств. *Стратегія розвитку України*. 2017. № 2. С. 125–129. URL: <https://core.ac.uk/reader/325943358>

REFERENCES

- “Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Navkolyshnie seredovyshche” [State Statistics Service of Ukraine. Environment]. <http://surl.li/ejjbd>
- Deich, M. Ye. “Ekolohichnyi menedzhment: uchast hromadskosti” [Environmental Management: Public Participation]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1 (2021): 87-90. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).87-90](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).87-90)
- “Ekolohichnyi menedzhment” [Environmental Management]. https://uk.wikipedia.org/wiki/Екологічний_менеджмент
- Kostyrko, L. A. et al. “Finansove zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemstv v umovakh ekonomiko-ekolohichnykh imperativy” [Financial Support for the Sustainable Development of Enterprises in the Conditions of Economic and Environmental Imperatives]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 4, no. 39 (2021): 87-98. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v4i39.241295>
- Melnykova, M. V., and Hradoboieva, Ye. S. “Ekonomichni metody ta pravovi instrumenty upravlinnia ekolohichnoiu bezpekoiu mista” [Economic Methods and Legal Tools for Managing Ecological Security of the City]. *Ekonomika ta pravo*, no. 4 (2020): 59-68. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.04.059>
- Pitel, N. Ya., and Novak, I. M. “Suchasna paradyhma upravlinnia ekolohichnoiu diialnistiu v ahraryi sferi” [Modern Paradigm of Management of Environmental Activity in the Agricultural Sector]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 34 (2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-38>
- Pyrikov, O. V. “Formuvannia ta obgruntuvannia instrumentarii ekoloho-ekonomichnoho rozvytku” [Formation and Study Tools of Ecological-Economic Development]. *Efektivna ekonomika*, no. 2 (2015). <http://surl.li/elhjf>

Sahirova, A. S. "Vplyv systemy ekolohichnoho menedzhmentu na pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ukrainskykh pidpriemstv" [Influence of the Environmental Management System for Improving the Competitiveness of Ukrainian Enterprises]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy*, no. 2 (2017): 125-129. <https://core.ac.uk/reader/325943358>

Shuliak, B. V. "Rozvytok ekolohichno oriietovanoho pidpriemstva na silskykh terytoriiakh" [Development of an Ecologically Oriented Enterprise in Rural Areas]: *dys. ... kand. ekon. nauk* : 08.00.04, 2018.

"Vid viiny v Ukraini postrazhdalo 20% zapovidnykiv ta 3 mln ha lisiv" [20% of Nature Reserves and 3 Million Hectares of Forests Were Affected by the War in Ukraine]. *Slovo i dilo*. November 06, 2022. <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/06/novyna/suspilstvo/vijny-ukrayini-postrazhdaly-20-zapovidnykiv-ta-3-mln-ha-lisiv>

Voznyi, O. "Den okhorony dovkillia v umovakh viiny" [Day of Environmental Protection in Conditions of War]. *Ukrainska pravda*. June 05, 2022. <https://www.ppravda.com.ua/columns/2022/06/5/7350341/>